

**Doba (dez)integracije: društveno-
političke strukture za vladavine
Anžuvina**

14. prosinca 2022.

Odjel za povijest, Sveučilište u Zadru

Znanstvena konferencija s međunarodnim
sudjelovanjem

**Doba (dez)integracije: društveno političke
strukture za vladavine Anžuvina**

14. prosinca 2022.

Odjel za povijest, Sveučilište u Zadru

Program skupa i sažeci izlaganja

Konferencija se održava u sklopu projekta “Anžuvinski archiregnum u srednjoistočnoj i jugoistočnoj Europi u 14. stoljeću: pogled s periferije (AAPSP), (MB: IP-2019-04-9315)”, financiranog od strane Hrvatske zaklade za znanost.

Tisak: dpi grafika, Zadar

Naslovnica: anžuvinski grb, crkva sv. Frane u Šibeniku,
14. stoljeće

Znanstveni odbor

Mladen Ančić (Sveučilište u Zadru)

Nikola Jakšić (Sveučilište u Zadru)

Serđo Dokoza (Sveučilište u Zadru)

Organizacijski odbor

Antun Nekić (Sveučilište u Zadru), predsjednik
organizacijskog odbora

Valentina Šoštarić (Sveučilište u Zadru)

Tomislav Popić (Fakultet hrvatskih studija)

Sesija 1 (10.00-11.15), moderator: Antun Nekić

Mladen Ančić (Sveučilište u Zadru), **Ludovik i more**

Tomislav Popić (Fakultet hrvatskih studija), **Pokušaj organizacije prizivnog suda za Dalmaciju u anžuvinsko doba**

Petra Vručina (Sveučilište u Zadru), **Crkva u službi države: Anžuvinci i biskupska imenovanja u srednjovjekovnoj Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji**

Pauza (11.15-11.30)

Sesija 2 (11.30-12.45) moderator: Tomislav Popić

Dušan Mlacović (Sveučilište u Ljubljani), **Komuna i anžuvinski svijet**

Ante Bećir (Hrvatsko katoličko sveučilište), **Struktura kao proces: politički sukobi u dalmatinskim gradovima u 14. stoljeću**

Valentina Šoštarić (Sveučilište u Zadru), *Universitatis fidelium et dilectorum nostrorum civium de Ragusa: Političko prijateljstvo Dubrovčana i Anžuvina - čimbenik (ne)stabilnosti*

Pauza za ručak (12.45-14.30)

Sesija 3 (14.30-15.45) moderator: Valentina Šoštarić

Nikola Jakšić (Sveučilište u Zadru), ***Sancti reges Vngariae u zadarskim liturgijskim kodeksima anžuvinskog doba***

Ivan Majnarić (Hrvatsko katoličko sveučilište), ***Pro Rege et Deo? Samostan sv. Krševana i obnova kraljevske vlasti nad Zadrom***

Emir O. Filipović (Univerzitet u Sarajevu), ***Ljiljani na kraljevskom grbu Kotromanića: simbol bosanske emancipacije ili anžuvinske integracije?***

Pauza (15.45-16.00)

Sesija 4 (16.00-16.50) moderator: Ivan Majnarić

Antun Nekić (Sveučilište u Zadru), ***Universitas nobilium regni Sclauonie u 14. stoljeću***

Neven Isailović (Istorijski institut Beograd), ***Periferija periferije: političke i društvene strukture na prostoru između Krke i Neretve u anžuvinskom razdoblju***

Sažeci izlaganja

MLADEN ANČIĆ

Ludovik i more

Polazeći od dvaju kraljevskih isprava izdanih 1381. u povodu prijepora trogirskoga plemića Kažota de Cassotis i trogirске općine, autor ocrta način na koji se na kraljevskome dvoru artikuliralo pravo vlasti nad morem (*ius maris*) koje se nakon 1358. godine našlo pod vlašću krune sv. Stjepana. Suština argumenta razvijenoga u formi isprave odnosi se na puni suverenitet krune „unutar granica utvrđenih na moru“ (*intra nostros confines et terminos in mari constitutos*), a koji je onda prenesen na kraljevskoga dužnosnika – „admirala“.

Utvrdivši tako ulogu koja je formalno pripala „admiralu“, autor nadalje razmatra kako su u stvarnosti, registriranoj velikim brojem sačuvanih dokumenata, „admirali“ nakon 1358. doista ispunjavali svoju postavljenu zadaću. Rezultat tako definirana istraživanja pokazuje da su oni koji su obnašali tu funkciju ostali bez realne i učinkovite potpore središnje vlasti, praktično na rubu njezina „vidnoga polja“. Bez dostatnih materijalnih resursa „admirali“, oslonjeni na razmjerno niske prihode vezane uz tu funkciju, nikad nisu uspjeli ustrojiti organizacijske strukture koje bi omogućile stvarni nadzor i punu kontrolu nad pomorskim prostorom istočnoga Jadrana.

ANTE BEĆIR

Struktura kao proces: politički sukobi u dalmatinskim gradovima u 14. stoljeću

Kada se govori o društveno-političkim strukturama, najčešće se one percipiraju kao kompaktne institucije i ustanove, ili kao jasno (ponekad i u formaliziranom obliku) definirane društvene skupine. Međutim, u ovom izlaganju razmatrat će se politička praksa dalmatinskih gradova u 14. stoljeću, odnosno uopće u kasnosrednjovjekovnom razdoblju, kao svojevrsna 'struktura dugoga trajanja'. Politička kultura dalmatinskih gradova imala je svoje jasno spoznatljive kulturalne karakteristike, koje u velikoj mjeri korespondiraju s političkom praksom u urbanim regijama srednjovjekovnoga Zapada, posebice s onom u talijanskim komunama. Izlaganje će stoga ukratko razmotriti izabrane epizode političkih sukoba u dalmatinskim gradovima, pri čemu će se posebna pozornost ukazati obrascima političkoga života, koje treba poimati kao sastavne dijelove zajedničke kasnosrednjovjekovne kulture vlasti koja se jasno manifestira i u anžuvinskom razdoblju.

EMIR O. FILIPOVIĆ

Ljiljani na kraljevskom grbu Kotromanića: simbol bosanske emancipacije ili anžuvinske integracije?

Nakon što se 1377. godine proglasio kraljem Srbima, Bosni i Primorju, kralj Tvrtko je pristupio temeljitoj preobrazbi svoje vladarske ideologije. U sklopu tog

procesa je na dotadašnji grb Kotromanića uvrstio šest heraldičkih ljiljana raspoređenih oko kose pruge. Uvažavajući simbolički značaj te promjene, historiografska literatura ipak nije uspjela sasvim proniknuti u suštinu njegovog poteza te se i dalje mogu susresti dijametralno suprotna tumačenja prema kojima ljiljani predstavljaju ili “suverenitetski” simbol Tvrtkovog novog kraljevskog dostojanstva kojim se očituje njegova potpuna emancipacija, ili pak znak njegove odanosti i čvršće vezanosti za dvor anžuvinskih kraljeva Ugarske. U ovom izlaganju bit će razmatran dostupni heraldički, numizmatički i sigilografski materijal, kao i likovni izvori druge vrste, s namjerom da se približimo odgovoru na pitanje u kojoj mjeri se ljiljani na kraljevskom grbu Kotromanića mogu smatrati simbolima anžuvinske (dez)integracije.

NEVEN ISAILOVIĆ

**Periferija periferije: političke i društvene strukture
na prostoru između Krke i Neretve u anžuvinskom
razdoblju**

Premda su bile predmetom brojnih studija različite provenijencije, tematike i kvalitete, političke i društvene strukture perifernih područja Hrvatske, Srbije i Bosne koja su se međusobno preplitala nisu dobile cjelovit prikaz. Ovaj će rad imati za cilj tek da iznese ideje i smjernice za neku buduću temeljitu obradu navedene teme i to u anžuvinskom razdoblju. Bit će razmotrena pitanja postojanosti i promjena političkih i društvenih struktura

prilikom promjena granica, potom kontakata i međusobnih odnosa političkih čimbenika, vlaških skupina kao novog faktora na koji se moralo računati, novih tendencija u poslovno-pravnoj pismenosti itd. Osobita će se pozornost obratiti na lokalno plemstvo, njegov status i odnos s velikašima i središnjim vlastima. Također će se pokušati utvrditi jesu li mjere koje je proveo kralj Ludovik, prvenstveno 1350-ih godina, značile temeljitu promjenu ili su se oslanjale na zatečeno stanje koje je tada samo pravno „kodificirano“ u cilju stabilizacije regije i jačanja kraljevske vlasti.

NIKOLA JAKŠIĆ

Sancti reges Vngariae u zadarskim liturgijskim kodeksima anžuvinskog doba

Najpoznatija skupina zadarskih liturgijskih kodeksa čuva se u samostanu sv. Frane u Zadru. Među njima se posebno ističu koralni obogaćeni srednjovjekovnim minijaturama. Srodne je kodekse morao posjedovati i samostan zadarskih dominikanaca, no kako je ta ustanova s nastupom francuske uprave bila ukinuta, sudbina im je ostala nepoznatom. Autor predlaže da se zadarske dominikanske korale raspozna u skupini koralna koji se danas čuvaju u samostanu Male braće u Dubrovniku. U litanijama ovih kodeksa naknadno su dopisani sveci koji bijahu važni lokalnoj zajednici. U tom se smislu ističu spomeni sv. Platona, sv. Krševana, sv. Stošije, sv. Šimuna itd., kao i oni koji se odnose na svete ugarske kraljeve i princeze, sv. Stjepana, sv. Ladislava, sv. Emerika, Sv. Elizabete i sv.

Margarete. Toj supini kodeksa nekoć je pripadao i jedan Misal (u Nacionalnoj biblioteci u Budimpešti od 1893. godine), koji svojim nutarnjim sadržajem jednako upućuje na zadarsko porijeklo. U njega je uvezan i jedan sveščić, u slavističkoj literaturi poznat kao „Korčulanski lekcionar“, a zapravo je najstariji hrvatski tekst pisan latiničkim pismom. Među drugim dodacima izvornome tekstu Misala, ističe se molitva za kralja Ludovika.

IVAN MAJNARIĆ

***Pro Rege et Deo? Samostan sv. Krševana i obnova
kraljevske vlasti nad Zadrom***

Polazeći od historiografske tvrdnje o protumletačkoj (kraljevskoj) orijentiranosti zadarskog samostana sv. Krševana u doba mletačke vlasti nad gradom oko polovice 14. stoljeća, izlaganje propitkuje tadašnji položaj samostana, napose prije i za kraljevskog zauzimanja grada 1357. U istom se kontekstu u nastavku sagledava moguća kraljeva naklonost prema samostanu nakon Zadarskog mira, raspoznatljiva najprije u definiranju samostanskih posjedovnih odnosa u gradskom zaleđu, ali i u još nekim situacijama.

DUŠAN MLACOVIĆ

Komuna i Anžuvinski svijet

Prilog nastoji odgovoriti na sljedeće pitanje: kako duboko je Rab kao dalmatinska komuna bila sistemski integrirana u sustav anžuvinskog svijeta u drugoj polovici 14. stoljeća? Sudeći po organizaciji njezinog funkcioniranja nešto poput integracije u taj svijet jedva da je i postojalo. Njezine institucionalne veze sa kraljevskom vlašću bile su prije svega fiskalne naravi, dok knez kojeg je postavljao kralj nije ni izdaleka bio integracijski moment u njoj. Osim za one u komuni koji su svoj uspon vezivali uz strukturu političke piramide u kraljevstvu, za sve druge u komuni stvari se u odnosu na prijašnja vremena nisu bitno mijenjale, pogotovo ne na razini svakodnevice. Uplovljavanje mletačke mornarice u rapsku luku 1378., ali i ponovni odlazak Mlečana stoga nikome osim povjesničarima nije predstavljao sudbonosni povijesni događaj.

ANTUN NEKIĆ

Universitas nobilium regni Sclauonie u 14. stoljeću

Posljednjih desetljeća u hrvatskoj je historiografiji napravljen ogroman iskorak u istraživanju zajednice plemstva *regni Croatiae*, te je objavljen niz studija zahvaljujući kojima je dan važan obol razumijevanju oblikovanja zajednice hrvatskog plemstva kao (etničke) grupe sa specifičnim identitetom, koji je uvelike počivao na sklopu prava i običaja koji su od kraja 13. stoljeća

definirani i kroz etnički diskurs. Zajednica plemstva srednjovjekovne Slavonije s druge je pak strane rijetko kad bila predmet ozbiljne raščlambe, uz izuzetak održavanja shoda i popisa prava nastalog na općem shodu iz 1273. , kao svojevrsnom „utemeljiteljskom činu“ zajednice. Cilj izlaganja je stoga dati prilog razumijevanju oblikovanja zajednice plemstva srednjovjekovne Slavonije u 14. stoljeću, naročito u njegovoj drugoj polovici. Kao polazna točka će pritom poslužiti "Regestum super litteris dominorum regnicolarum regni Sclavoniae" nastao početkom 16. stoljeća - koji predstavlja popis isprava kojima su definirani privilegiji i (običajni) pravni sustav slavanskog plemstva, kao temelj zajednice Zemlje –, a čija je koherentnost uvelike narušena upravo onome publikacijom gdje su dotične isprave i objavljene – Kukuljevićevom zbirkom *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*.

TOMISLAV POPIĆ

Pokušaj organizacije prizivnog suda za Dalmaciju u anžuvinsko doba

Uspostava anžuvinske vlasti u dalmatinskim gradovima 1358. godine nije donijela značajnijih promjena u organizaciji njihove dotadašnje sudbene djelatnosti. Kada je riječ o Zadru, nakon desetljetne suspenzije rada svih gradskih sudova, restauracija njihove djelatnosti očito je zahtijevala i pomoć pravnih stručnjaka koji na poziv gradskih vlasti provode određeno vrijeme na čelu zadarskoga građanskoga suda zadirući pritom i u

organizaciju sudbenih spisa. Djelatnošću, pak, kraljevske komisije koja krajem 1360. godine boravi u Zadru uspostavljaju se i konačni obrisi organizacije gradskih sudova koja će se onda reproducirati sve do uvođenja nove mletačke vlasti 1409. godine. No, iz dviju bilješki Ivana Lučića, koje su nastale uvidom u zapisnike trogirskoga Velikoga vijeća, zamjetni su i tragovi jedne možebitne promjene iz prve polovice sedamdesetih godina 14. stoljeća kada se spominje poseban *iudex appellationum in provincia Dalmatie*, odnosno *iudex appellationum in civitatibus, terris et locis Dalmatie pro domino rege*. Budući da su gradovi Dalmacije u to vrijeme već imali razvijenu praksu priziva na pravničke kolegije talijanskih sveučilišta, u izlaganju će se pokušati kontekstualizirati pojava “suca za prizive u Dalmaciji” i odgovoriti na pitanje je li takav pokušaj zaista i zaživio u praksi.

VALENTINA ŠOŠTARIĆ

***Universitatis fidelium et dilectorum nostrorum civium
de Ragusa: Političko prijateljstvo Dubrovčana i
Anžvinaca - čimbenik (ne)stabilnosti***

Predmet znanstvenog interesa ovog rada je političko prijateljstvo Dubrovčana i Anžvinaca uspostavljeno na institucionalnoj i osobnoj razini. Prijateljski odnos u političkoj areni temelji se na Višegradskom ugovoru kojim su definirana prava i obveze uključenih strana. S druge strane, pojedini dubrovački vlastelini uspostavili su blizak odnos s dubrovačkim suverenom, dok su istovremeno bili dužni raditi u interesu svoje domovine.

U analizi tako skiciranih međudnosa dubrovačkih vlasti, kralja Ludovika Velikog i njegovih pouzdanika iz Grada od posebnog interesa su primjeri praktične potvrde prijateljstva i načini njegova održavanja (davanje savjeta, dijeljenje informacija i čuvanje tajni, pružanje emocionalne potpore, praktične pomoći i zaštite, uporaba specifičnih leksema i ritualnih radnji), interpretacija moralnih vrijednosti na koje se koncept oslanja (odanost, povjerenje i vjerna službe) i mehanizama razrješenja sukoba proizašlih iz nepoštivanja pravila interakcije koji su mogli dovesti do krize u međusobnim odnosima, te u konačnici pospješiti nastanak atmosfere nepovjerenja i nesigurnosti.

Političko prijateljstvo kao i narušeni odnosi među sudionicima prijateljske mreže bili su važan čimbenik koji je utjecao na oblikovanje i strukturiranje onodobne društveno-političke realnosti.

PETRA VRUČINA

Crkva u službi države: Anžuvinci i biskupska imenovanja u srednjovjekovnoj Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji

Papinska je kurija od samoga početka bila glavni zagovaratelj dovođenja Anžuvinaca na vlast u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. Zbog toga, među ostalim, početkom 14. stoljeća u ispražnjenim biskupijama imenuje one klerike koji su na strani Anžuvinaca. Nakon što Karlo Robert preuzima stvarnu vlast u Kraljevstvu u svoje ruke,

maksimalno koristi svoje pravo prezentiranja biskupa pred papom. Dosadašnja istraživanja mađarskih povjesničara pokazala su da u doba Anžuvina u Ugarskoj većinu biskupskih imenovanja doista kontroliraju Karlo Robert i njegov sin Ludovik. Ovo izlaganje ima za cilj istražiti kakva je bila situacija u slučaju srednjovjekovne Zagrebačke, Kninske, Senjske, Krbavske biskupije; kao i Splitske i Zadarske nadbiskupije te njima podređenim biskupijama. Jesu li Anžuvinci i u ovim biskupijama i nadbiskupijama ostvarivali apsolutnu kontrolu nad imenovanjem najutjecajnijih crkvenih službenika? U izlaganju će se identificirati biskupi i nadbiskupi koji su bili dio društvene mreže Anžuvina u Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji, kao i na koji način ovi službenici u praksi iskazuju lojalnost Anžuvincima i promoviraju njihov autoritet. Cilj je također usporediti razinu utjecaja i autoriteta koji su Anžuvinci uspjeli nametnuti preko biskupa i nadbiskupa u srednjovjekovnoj Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji.